

Recuperació de varietats minoritàries de Vinya a la Comunitat Valenciana

La Comunitat Valenciana ha sigut un territori en el qual el cultiu de la vinya ha tingut una gran importància des de temps immemorials, com així ho mostren els jaciments arqueològics de l'Alt de Benimàquia a Dénia (segle VII a. C.) o de la Solana de las Pilillas a Requena (segle VII a. C.).

Gravat del llibre "Ensayo sobre las variedades de vid" de Rojas Clemente de 1807.

És te constància per fonts escrites antigues de l'existència del cultiu de la vinya en totes els nostres comarques, així com de l'enorme diversitat varietal que existia per a l'elaboració de vins, panses o per a consum directe.

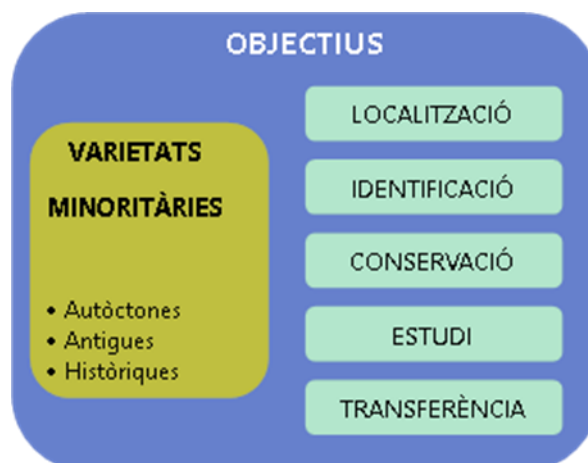
No obstant això, des de principis del segle XX fins als nostres dies, s'ha produït un procés imparabile de reducció d'aquesta diversitat, que es va iniciar amb la destrucció de la vinya per la fil·loxera i va seguir amb la posterior reconstrucció del cultiu a partir d'un nombre reduït de varietats que en el seu moment és van considerar les més interessants menyspreant els que possiblement tenien un menor èxit comercial o presentaven algun tipus d'incompatibilitat amb els portaempetls de l'època.

Posteriorment es va sumar la problemàtica de les normatives estatals i reglamentacions de les denominacions d'origen que imposaven unes llistes de varietats autoritzades, i finalment la globalització en el món del vi que ha comportat la introducció de varietats foranes en detriment dels ceps autòctons.

El resultat ha sigut la possible desaparició definitiva d'alguns dels cultivars que formaven part del ric patrimoni varietal vitícola valencià, mentre que moltes altres varietats estan en declivi, amenaçades o directament en evident perill d'extinció.

No obstant això, en els últims temps existeix un interès per recuperar aquestes varietats minoritàries. D'una banda, com a element diferenciador en la producció de vins amb personalitat pròpia i lligats al territori. I per una altra, davant la incidència del canvi climàtic en el comportament de les vinyes que ocasiona cada vegada més problemes agronòmics i enològics, l'ús de varietats minoritàries autòctones podria ser una solució per la seua possible millor adaptació a les noves condicions climàtiques.

Amb el present projecte de "**Recuperació de varietats minoritàries de vinya de la Comunitat Valenciana**" es pretén recuperar i conservar totes aquelles varietats autòctones, històriques, antigues o tradicionals que encara siga possible, tant les utilitzades per a vi com les destinades a raïm de taula, i facilitar l'accés a aquestes varietats a viticultors i cellers interessats, amb la finalitat de salvaguardar l'àmplia diversitat genètica reeixida durant segles per part de multitud de generacions d'agricultors valencians.

Recuperació de varietats minoritàries de Vinya a la Comunitat Valenciana

ACTUACIONS	
Investigació prèvia	<ul style="list-style-type: none"> • Transmissió oral: entrevistes amb viticultors majors • Documentació escrita: llibres antics, arxius històrics, estudis moderns sobre el tema, ...
Localització	<ul style="list-style-type: none"> • Contactes amb viticultors particulars • Prospeccions organitzades per zones i/o entitats • Col·leccions de referència (oficials i particulars)
Identificació	<ul style="list-style-type: none"> • Observació visual per part de personal expert • Anàlisis mitjançant marcadors genètics: Universitat Politècnica de València^{1, 2}
Conservació	<ul style="list-style-type: none"> • Col·leccions en camp: Parcel·la experimental del Rebollar (Requena) • Col·leccions en camp: Parcel·les col·laboradores • Col·leccions en contenidor: Estació Experimental Agrària (Eix) • Conservació <i>in vitro</i>: Universitat Politècnica de València¹
Sanejament	<ul style="list-style-type: none"> • Eliminació de virosis mitjançant tècniques de cultiu <i>in vitro</i>: Universitat Politècnica de València¹
Estudis	<ul style="list-style-type: none"> • Ampelogràfics (característiques de les fulles, raïms i baies)^{1,2} • Agronòmics (aspectes productius i de qualitat de les produccions, fenologia, adaptació a la zona, etc.) • Enològics (característiques dels vins)²

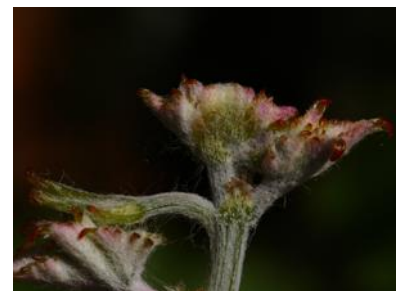
Localització de ceps

Mostres per a identificació

Conservació en contenidors

Estudis ampelogràfics

(1) Aquestes actuacions es realitzen en col·laboració amb la Universitat Politècnica de València, en concret, amb el grup que dirigeix la Dra. Gisbert, en el marc dels projectes MINECO CGL2015-70843-R i AGCOOP_D/2018/007 cofinançats amb fons FEDER.

(2) Projectes INIA: RF2012-00027-C05-03 y RTI2018-101085-R-C31, cofinançats amb fons FEDER.

Recuperació de varietats minoritàries de Vinya a la Comunitat Valenciana

La inquietud per la recuperació d'aquestes varietats en vies d'extinció, nasqué fa uns 25 anys, sent cap de l'extint Servei de Viticultura i Enologia, N'Alberto Navarro Climent, quan En Juan Antonio Coronado, pertanyent al citat Servei i destinat en l'Estació Experimental Agrària d'Elx, va recollir un total de 20 accessions procedents de la zona de producció de l'interior de la província d'Alacant que donaren lloc a la primera col·lecció de varietats en vies d'extinció que encara es conserva en el camp d'experiències de la Conselleria

d'Agricultura de "El Rebollar", a Requena.

Actualment es continua treballant des de l'Estació Experimental Agrària d'Elx i l'Institut Tecnològic de Viticultura i Enologia de Requena; ja s'ha prospectat en gran part de les comarques valencianes més de 500 accessions, la majoria de les quals han estat identificades amb l'ajuda d'anàlisi genètics. Açò ha estat possible per la participació en els projectes INIA RF2012-00027-C05-03 "*Documentació, caracterització i racionalització del germoplasma de vinya prospectada i conservada a Espanya. Creació d'una col·lecció nuclear*", i MINECO CGL2015-70843-R "*Desenvolupament de protocols de conservació "in vitro" i de crioconservació de germoplasma de vinya: Anàlisi de la variabilitat i conservació de portaempelts i varietats minoritàries*".

Dels resultats fins a aquest moment, es podria destacar que varietats de doble aptitud, tant per a vi com per a taula, com el **Valencí blanc** i el **Valencí negre** s'han localitzat en nombrosos punts al llarg del territori valencià, sent de les més esteses geogràficament. També s'han trobat casos de *sinonímies*, és a dir, la mateixa varietat que segons el lloc se la coneix amb un nom diferent, per exemple el **Grumer moscatell**, el **Moscatell d'alfàbega** o el **Gustico de Elche**, que corresponen al mateix perfil genètic.

Varietat **Mamella de vaca**

Altres exemples de varietats citades en la bibliografia antiga, de les quals a penes es tenia constància i que s'ha aconseguit recuperar són **Botó de gall**, **Cambril**, **Mamella de vaca** (raim de taula), **Morenillo**, **Forcallat negre**, **Mondragón**, **Moravia agra**, **Pampolat**, **Forcallat blanc**, **Morsí** (per a vi) o **Planta mula** (de doble aptitud). O el cas d'**Esclafagerres**, **Montalbana**, **Arcos**, **Trepadell**, **Raïm del clotet**, **Roget tardà**, varietats citades en llibres antics, o el **Macabeu negre**, no citat, almenys amb aquesta denominació.

Però potser *el mes important ha sigut localitzar ceps amb perfils genètics nous*, que no es corresponen amb els existents en les bases de dades dels bancs de germoplasma, la qual cosa suposa una gran aportació a l'objectiu de preservar la biodiversitat vitícola.

Recuperació de varietats minoritàries de Vinya a la Comunitat Valenciana

Varietat **Esclafagerres**

Fins el moment s'han trobat uns quinze perfils totalment nous, dels quals sis accessions es conserven en el camp d'experiències de "El Rebollar". El material prospectat com a **Cabrera**, **Garnatxa alacantina** o **Montalbán** resultà ser la mateixa varietat, és un altra *sinonímia*, que deuria anomenar-se *Cabrera* o *Montalbán*, com la *Montalbana* citada en la bibliografia antiga, però no *Garnatxa alacantina*, ja que no pertany al grup de les garnatxes. El material recuperat com a **Raïm del clotet** i el **Macabeu negre** (nom provisional), son exclusius d'aquesta col·lecció, compartint el **genotip Arcos** amb la Col·lecció de la Universitat Politècnica de València, recollida pel professor Domingo Salazar.

En l'actualitat, i gràcies al projecte INIA RTI2018-101085-R-C31, "Valorització de varietats minoritàries de vinya pel seu potencial per a la diversificació vitivinícola i la resiliència al canvi climàtic" s'està estudiant en Requena el comportament agronòmic i les característiques dels vins de les varietats *tintes* **Planta mula** i **Forccalat negre**, i la *blanca* **Planta nova**.

Varietat **Raïm de clotet**

Varietat **Macabeu negre**